

УДК 159.9:005.32+172(177)

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.2\(50\).185836](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.2(50).185836)

Рєпнова Т. П.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом, керівник Психологічної служби інституту
e-mail: tetanarepnova@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5200-8619>

ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ У РОЗРІЗІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТА І ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В роботі розглянуто проблему підвищення психологічної культури студентів і викладачів через декларування етичних принципів, психологізацію змісту навчання дисциплін гуманітарного циклу та застосування психологічних знань в освітньому процесі. Практика навчально-виховної роботи в освітніх закладах свідчить про те, що значна частина студентів потребують термінових заходів з розвитку психологічної культури. Розгляд освітнього процесу як етично збагаченого середовища для формування психологічної культури студентів, особистісного їх зростання та створення умов оптимізації навчальної діяльності є оновленим підходом у практиці психолога на тлі освітніх реформ. Особистість набуває культури у родині, постійно оновлює її в суспільних відносинах, у процесі дорослішання, та вдосконалення цих проявів особистості у вищій школі відбувається за допомогою консолідації зусиль студентів, викладачів, практичних психологів вищих навчальних закладів. В статті представлено результати впровадження психолого-педагогічних заходів щодо формування та розвитку психологічної культури студентів у навчальному процесі.

Ключові слова: психологічна культура, етично збагачене середовище, принципи, консолідація, саморозвиток, саморегуляція, самоактуалізація.

Постановка проблеми. Проголошені суспільством моральні цінності — гуманізація, демократизація, співпраця, діалогізація, толерантність — ґрунтуються на психологічних законах спілкування та взаємодії людей і виражаються у психологічній культурі, як індивідуальній, так і суспільній, а також знаходяться у площині етичної поведінки. Етичне поведіння в освітньому середовищі — це слідування морально-правовим нормам поведінки науково-педагогічними працівниками, студентами у міжособистісних взаємовідносинах та у відносинах з оточуючим світом, унормування правил етичної поведінки. Можливість реалізації оновлених цілей та завдань освіти на тлі реформ, зазначених у Законі України «Про освіту» від 5.09.2017 року № 2145-VIII, потребує відповідної перебудови її змісту [7]. Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою. Психолого-педагогічними ресурсами реалізації цієї мети є, зокрема, створення освітнього середовища, дружнього до здобувача освіти, психологічно комфортного для розвитку його компетенцій, всебічного розвитку його особистості, проектування індивідуальної освітньої траєкторії, відповідального ставлення до свого здоров'я та збереження довкілля, а також підвищення стандартів психологічної культури у вищому навчальному закладі через введення комплексу морально-етичних норм, які б консолідували спільноту викладачів та студентів. Підвищення психологічної культури включає розуміння самого себе як особистості, усвідомлення свого місця серед людей, формування навичок рефлексії, врахування потреб та інтересів інших, вирішення проблем у конструктивний засіб. Психологізація освітнього процесу передбачає оволодіння основами загальної психології, соціальної психології та психології спілкування, що в свою чергу потребує доповнення психологічним змістом предметів гуманітарного циклу різних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових праць вітчизняних (О. Бондарчук, Л. Журавська, Л. Карамушка, В. Рибалка, Т. Рєпнова, Т. Сущенко й ін.) та зарубіжних

(К. Абульханова-Славська, О. Мотков, Л. Собчик) психологів та педагогів показав, що науковці працюють над дослідженням особистісних якостей, властивостей, рис студентів, ведуть пошуки оптимальних шляхів їх удосконалення. Водночас проблема введення етичних принципів в освітній процес у вищій школі з метою підвищення стандартів психологічної культури викладачів і студентів та психологізація навчання в умовах вивчення дисциплін гуманітарного циклу на різних спеціальностях не була предметом спеціальних досліджень.

Мета статті — розгляд освітнього процесу як етично збагаченого середовища для формування психологічної культури студентів та створення умов оптимізації навчальної діяльності та особистісного їх зростання.

Об'єкт дослідження: психологічна культура студентів вищого навчального закладу як складова їх особистісного розвитку.

Предмет дослідження: процес формування психологічної культури студентів через застосування етичних принципів у навчальному процесі при вивченні гуманітарних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Культуру ми розуміємо як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених і розвинених людством в ході його історії, ступінь пізнання і практичне оволодіння людьми законами природи і суспільного життя. Відповідно психологічна культура виступає як складова базової культури особистості і є системною характеристикою людини, яка сприяє саморозвитку, саморегуляції, самоактуалізації [4; 6].

Об'єктивним науковим знанням є те, що психологічна культура проявляється як на індивідуальному рівні і належить особистості конкретної людини, так і на суспільному рівні і проявляється у культурних нормах соціальних груп, спільнот та є консолідованим надбанням суспільної взаємодії колективу, соціуму, людства. Культура є безперервним процесом, який рухається уперед. Розвиток культури — це не тільки прогрес і вдосконалення від примітивних форм до цивілізаційних за дарвінізмом, де примітивно-лінійний розвиток пов'язаний із пережитком старого та приходом нового, це також механізм зворотного зв'язку та культурального обміну, що є по суті гене-

ратором змін та зміною значень, оновленим переосмисленням культурних форм. Культуральне піднесення суспільних взаємовідносин пов'язане із двома факторами: стабільність і культуральний обмін. Так, прадавні аспекти української культури зберігаються в середині постійного процесу обміну між різними культурами і ніколи не руйнуються. Так званий регресивний прогрес культурного оновлення, що на суспільному рівні виявляється у формі домовленостей і суспільного діалогу між поколіннями, який несе у собі передбачувану та нормативну цінність. Розвиток української культури — це не стандартизація під середні показники європейської культури, особливо в часи глобалізації світу. Культуральна динаміка взаємообміну української з іншими суспільними культурами забезпечується в умовах стабільності культурного контексту, що склався тисячоліттями на теренах України. Все нове в тисячолітньому тілі української культури є активним продовженням минулого, всі нові об'єкти пізнання мають контекст і зв'язок зі сформованими культурними стандартами. Такі культурні архетипи являють собою моральні стандарти, що організують діяльність людей, а її динамічна стабільність забезпечує певну автономію від зовнішніх умов випадкового стихійного теперішнього.

Психологічна культура тісно пов'язана із процесами оновлення загальної культури суспільства та проявляється на індивідуальному рівні особистості, який пов'язаний із культурою емоцій особистості, емоційним інтелектом, сукупністю переконань, впливів, уявленнями про самого себе та оточуючий світ, здатністю до рефлексії і зворотного зв'язку. Освоєння культурного простору у вищому навчальному закладі — це той процес, який може скеровуватися педагогами та освітніми впливами, а також бути результатом консолідації зусиль студентів і викладачів у етичному збагаченні освітнього середовища.

Психологічна культура є динамічною категорією, вона постійно змінюється із подальшим розвитком суспільства, змінюються культурні норми у зв'язку із глобалізацією світу та переплетенням різних культур, стандарти поведінки набувають оновлення завдяки трудовій адаптації та мінливості ринку праці, екстремальним впливам [5], сім'я як носій та передавач інди-

відуальної психологічної культури також знаходиться під впливом ринкової економіки, інформатизації суспільства, що значно прискорює темпи дорослішання дитини в сім'ї, включення її у трудові відносини, споживання потоку інформації, прийняття рішень щодо життєзабезпечення. Так на індивідуальному рівні психологічна культура особистості включає в себе:

- культуру спілкування, мови й мовлення,
- культуру поведінки,
- культуру емоцій та почуттів,
- культуру мислення,
- культура опору інформаційним впливам [6].

На суспільному рівні психологічна культура вибудовується у гармонійне коло групових, корпоративних норм, моральних переконань, традицій, стилю поведінки, відчуття приналежності до об'єднаного кола людей однієї спільноти, що створює етичне середовище. Психолого-педагогічне формування психологічної культури студентів в Одеському інституті Міжрегіональної академії управління персоналом здійснюється через декларування та введення етичних принципів в освітній процес та збагачення психологічними знаннями студентів різних спеціальностей при вивченні гуманітарних дисциплін. Така робота проводиться у рамках діяльності Психологічної служби інституту за допомогою спеціальних інтерактивних технік: тренінг з розширення знань про стреси і стресостійкість в освітньому середовищі, мультимедійна презентація (презентація загального дизайну, основних та окремих смислових питань); метод незавершених речень (із подальшим груповим обговоренням); метод «мозкового штурму» (робота в групах); створення художнього образу внутрішнього світу через малюнки; виконання творчих завдань; міжгрупової дискусії; психологічного практикуму; ділової гри; виконання домашніх завдань із самодіагностики; використання зворотнього зв'язку (у вигляді фотоматеріалів, відеопрезентацій та їх демонстрації на екран; рефлексії психологічного спілкування) тощо. У психолого-педагогічних заходах з підвищення психологічної культури в освітньому середовищі вишу беруть участь і викладачі, і студенти, консолідуєчи зусилля для до-

сягнення спільної мети — створення комфортного освітнього середовища. Надалі педагоги мають змогу використовувати психологічні знання під час викладання дисциплін гуманітарного циклу різних спеціальностей та сприяти підвищенню рівня суспільної психологічної культури у навчальному закладі на основі етики. Такі суспільні прагнення були задекларовані в Етичному кодексі Одеського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом та впроваджені у навчальний процес. Метою кодексу є утвердження у професійній діяльності науково-педагогічного працівника та студента морально-етичних цінностей і норм на засадах гуманності, толерантності, поваги до гідності кожної людини, академічної доброчесності, конфіденційності, довіри, співпраці, ввічливості та відповідальності. Етичний кодекс містить норми етичної поведінки науково-педагогічного працівника та студента щодо: професії, студентів, колег, наукової діяльності, навколишнього середовища. Етичний кодекс ґрунтується на таких принципах: 1. Законослухняність — дотримуватись норм діючого законодавства України. 2. Чесність — бути правдивим, принциповим, вірним взятим зобов'язанням, бути щирим перед іншими та перед самим собою, неприйнятність неправди. 3. Ввічливість — уміння привітно, чемно та доброзичливо поводити себе з іншими людьми. 4. Взаємоповага — шанобливе ставлення до студентів, викладачів, персоналу, повага до індивідуальності кожного. 5. Толерантність — терпимо ставитись до думок, поглядів, переконань інших. 6. Справедливість — здійснювати неупереджене ставлення до інших осіб та виконання своїх обов'язків, дотримання принципу рівності студентів, незалежно від віку, особливостей характеру, здібностей, статі, раси, національності, віросповідання, соціального стану, політичних поглядів, місця проживання, громадянства та інших ознак, включаючи матеріальне становище. 7. Патріотизм — шанобливо ставитись до державної мови, Гімну, Прапора і Герба України, а також символіки інституту. 8. Об'єктивність — розглядати питання, що є предметом дискусії, відсторонено, незважаючи на особисті вподобання чи вигоду. 9. Партнерство — взаємодіяти між студентами та ви-

кладачами задля вирішення спільних задач, які виникають в освітньому процесі. 10. Розвиток та зростання — прагнути до самовдосконалення, професійного, особистісного, творчого, духовного розвитку, бути активним у пізнанні нового.

Результати дослідження. Досвід викладання предмету «Введення у спеціальність «Психологія» спеціалізації «Практична психологія» на першому курсі спеціальності «Психологія», збагаченого етичними принципами навчального закладу, показав підвищення рівня активності студентів у самостійній роботі з предмету, сприяння активній зайнятості студентів у суспільному житті вищу, більш активній участі у самоврядуванні у гуртожитку, ініціюванні студентських громадських акцій, самоорганізації та створенні художньо-естетичного середовища в аудиторії, залучення до традицій вищу, покращення статеворольового спілкування, взаємодопомоги, самоорганізації щодо збереження довкілля, енергозбереження тощо. Тобто психолого-педагогічні впливи під час навчання та суспільна взаємодія студентів і викладачів, у свою чергу, на індивідуальному рівні особистості студентів сприяє підвищенню рівня їх саморозвитку, саморегуляції, самоактуалізації — основних складових психологічної культури.

Спрямованість психолого-педагогічних заходів у розрізі формування індивідуальної психологічної культури студента можна викласти в трьох аспектах:

1. Актуалізація через освітній процес загальнолюдських цінностей, їх узагальнення, створення етичного кодексу та розвиток здатності визначати свою позицію стосовно задекларованих цінностей.

2. Прийняття як поєднання осмисленого включення студентів у суспільні відносини етично збагаченого середовища вищого освітнього закладу та уміння займати свою власну позицію у будь-яких ситуаціях соціальної взаємодії (відстоювати свої права, вміти формулювати логічні висновки та конструктивно висловлювати громадську думку, протистояти негативним впливам).

3. Виконання оновлених культурних форм поведіння студентів у широкій суспільній взаємодії, що проявляється як

здатність зберігати душевну рівновагу, вміння справлятися зі стресами, спрямовувати зусилля на подолання емоційних криз, ставити і досягати цілей та здатність до саморозвитку.

До показників підвищення рівня суспільної психологічної культури особистості за результатами опитувальника «Аналіз змін» студентів і викладачів зазначимо такі: загальне емоційне благополуччя; здатність спілкуватися з іншими людьми на основі доброзичливості; засвоєння норм людської поведінки; формування загальнолюдських почуттів; розвиток та самореалізація здібностей; позитивна, адекватна самооцінка та самовизначення; вміння вибудовувати позитивні відносини з іншими людьми; досягнення певного рівня самостійності; розвиток емоційної саморегуляції; розвиток керованої поведінки; розвиток позитивного мислення.

Підвищення стандартів психологічної культури викладачів і студентів та психологізація змісту навчання дисциплін гуманітарного циклу на різних спеціальностях набуває особливого значення. Тому метою застосування етичних принципів та психологічних знань в освітньому процесі є оволодіння кожним студентом елементарною психологічною культурою, яка стає необхідною частиною загальної культури.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Науково-методологічне розкриття змісту психологічної культури ґрунтується на основних теоретичних засадах вікової та педагогічної психології, що надає можливість розглядати структуру психологічної культури особистості та можливі шляхи її цілеспрямованого розвитку та формування в освітньому процесі. Психологічна культура особистості тісно пов'язана із психологічною культурою суспільства в процесі історичного розвитку. Індивідуальна психологічна культура набувається завдяки власному психологічному досвіду, якість цього досвіду залежить від психологічної грамотності особистості. Психологічна культура є важливою й невід'ємною складовою професіоналізму викладача та значною мірою визначає його загальну культуру. Існує необхідність загальної психологізації освіти на всіх її рівнях (зокрема вищої та середньої школи) задля підвищення загального рівня психологічної культури

суспільства. Подальшого вивчення потребують питання удосконалення робочих програм гуманітарного циклу різних спеціальностей у напрямку психологізації навчального змісту, психологічної діагностики і корекції психологічної культури особистості, а також підвищення кваліфікації викладачів на проблемних курсах.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. — К. : Україна-Віта, 2005. — 202 с.
2. Гоулман Д. Емоциональное лидерство. Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Дэниел Гоулман, Ричард Бояцис, Энни Макки. — Москва : Альпина Пабlisher, 2012. — 301 с.
3. Кулініч І. О. Психологія управління: наавчальний посібник для студентів та аспірантів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / І. О. Кулініч. — Київ : Знання, 2008. — 292 с. — Режим доступу: http://studbooks.net/17415/psychologiya/psychologiya_upravleniya
4. Репнова Т. П. Вивчення культури емоцій підлітків як психологічне пізнання та підґрунтя психокорекційної роботи // Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах : матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-річчю МАУП / Міжрегіональна академія управління персоналом. Одеський інститут. — Одеса : Лерадрук, 2018. — С. 108–121.
5. Репнова Т. П. Подолання наслідків впливу екстремальних умов на поведінку старших підлітків / Т. П. Репнова // Практична психологія та соціальна робота. — 2014. — № 10. — С. 59–63.
6. Репнова Т. П. Формування психологічної культури учнів шляхом введення в навчально-виховний процес системи уроків з психології / Т. П. Репнова // Наша школа. — 2010. — № 4. — С. 46–51.
7. Про освіту: Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru>

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2005). *Vid voli do osobystosti [From will to personality]*. Kyiv: Ukraina-Vita.
2. Houlman, D., Boiatsys, R., & Makky, Э. (2012). *Emotsyonalnoe lyderstvo. Yskusstvo upravleniya liudmy na osnove emotsyonalnoho yntellekta [Emotional Leadership. The art of managing people based on emotional intelligence]*. Moscow: Alpyna Pablysher [in Russian].
3. Kulinich, I. O. (2008). *Psykholohiia upravlinnia: Navchal. posibnyk dlia studentiv ta aspirantiv vyshch. navch. zakladiv [Psychology of management]*.

- Kyiv: Znannya. studbooks.net. [Elektronnyi resurs] — Retrieved from http://studbooks.net/17415/psihologiya/psihologiya_upravleniya.
- Riepnova, T. P. (2018). Vyvchennia kultury emotsii pidlitkiv yak psykholohichne piznannia ta pidhruntia psykholohichnoi roboty. [Studying the culture of emotions of adolescents as a psychological knowledge and the basis of psycho-correction work]. Actual problems of modern management in socio-economic, humanitarian and technical systems: *XIV Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya, prysvyachena 30-richchyu MAUP. Mizhrehional'na Akademiya upravlinnya personalom. Odes'kyy instytut — XIV International Scientific and Practical Conference devoted to the 30th anniversary of MAUP. Interregional Academy of Personnel Management. Odessa Institute.* (pp. 108–121). Odesa: Leradruk.
 - Riepnova, T. P. (2014). Podolannia naslidkiv vplyvu ekstremalnykh umov na povedinku starshykh pidlitkiv [Overcoming the effects of extreme conditions on the behavior of older teens]. *Naukovo-praktychnyi zhurnal. Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota — Scientific and practical journal. Practical Psychology and Social Work*, 10, 59–63.
 - Riepnova T. P. (2010). Formuvannia psykholohichnoi kultury uchniv shliakhom vvedennia v navchalno-vykhovnyi protses systemy urokiv z psykholohii [Formation of psychological culture of students by introducing into the educational process of the system of lessons in psychology]. *Naukovo-metodychnyi zhurnal. Nasha shkola — Scientific and methodological journal. Our school*, 4, 46–51.
 - Zakon Ukrainy Pro osvitu [Law of Ukraine on Education]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru>

Репнова Т. П.

кандидат психологических наук, доцент кафедры общенаучных, социальных и поведенческих дисциплин Одесского института Межрегиональной академии управления персоналом, руководитель Психологической службы института

ЭТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ В РАЗРЕЗЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТА И ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Работа посвящена проблеме повышения психологической культуры студентов и преподавателей посредством декларирования этических принципов, психологизации содержания дисциплин гуманитарного цикла и применения психологических знаний в образовательном процессе. Практика учебно-воспитательной работы в образовательных

учреждениях свидетельствует о том, что актуальность специальных мероприятий по развитию психологической культуры студентов остаётся достаточно актуальной. Рассмотрение образовательного процесса как этически обогащённой среды, благоприятной для личностного развития, в которой формируется психологическая культура студентов, и создание на этой основе условий оптимизации учебной деятельности является новым подходом в практике психолога в русле образовательных реформ. Несмотря на то, что основы культуры личности закладываются в детстве, всё же совершенствуются они в процессе обучения благодаря консолидации усилий студентов, преподавателей, практических психологов высших учебных заведений. В статье представлены результаты внедрения психолого-педагогических мероприятий по формированию и развитию психологической культуры студентов в учебном процессе.

Ключевые слова: психологическая культура, этически обогащённая среда, принципы, консолидация, саморазвитие, саморегуляция, самоактуализация.

Repnova T. P.

candidate of psychological sciences, Associate Professor
at the Department of General Scientific, Social and Behavioral
Disciplines of the Odessa Institute of the Interregional Academy
of Personnel Management, head of the Institute's
Psychological Service

**ETHICAL PRINCIPLES UNDER THE PSYCHOLOGICAL
CULTURE OF THE STUDENT AND THE TEACHER
HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION**

The ethically enriched environment in an educational institution involves following the moral and legal norms of behavior by students, scientific and pedagogical workers in interpersonal relationships, and in relations with the surrounding world, the normalization of the rules of conduct. In this context, the increase of psychological culture manifests itself both at the social level and at the individual personal level, and includes: understanding of oneself as a person, awareness of his place among people, the formation of reflection skills, taking into account the needs and interests of others, solving problems in a constructive way, following cultural norms. The subject of our study was the problem of the

introduction of ethical principles in the educational process in a higher educational institution in order to increase the standards of psychological culture of students and teachers, psychologization of training in terms of studying the disciplines of the humanities cycle in various specialties. Such social aspirations were declared in the Code of Ethics of the student and teacher of the Odessa Institute of the Interregional Academy of Personnel Management. The purpose of this code is to establish in the educational activity of a student and a scientific and pedagogical worker of moral and ethical values and norms on the principles of humanity, tolerance, respect for the dignity of each person, academic integrity, confidentiality, trust, activity, cooperation, courtesy and responsibility. Subsequently, students and teachers of the institute passed a special training on the use of ethical behavior skills in educational activities. Teaching subjects of the humanitarian cycle, enriched with the ethical principles of the educational institution, showed an increase in the level of student activity in independent work on the subject, promotion of active employment of students in public life institute. To the psychological and pedagogical influences during training and social interaction of students and teachers, in turn, on the individual level of the student's personality contributed to raising the level of their self-development, self-regulation, self-determination, self-actualization — the main components of psychological culture. Further research requires the question of psychological diagnosis and correction of the psychological culture of the individual, as well as the improvement of the skills of teachers in problem courses.

Key words: psychological culture, ethically enriched environment, principles, consolidation, self-development, self-regulation, self-actualization.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2019